

Scott-Smith, G., *Networks of Empire. The US State Department's Foreign Leader Program in the Netherlands, France and Britain 1950-70* (European Policy 33; Brussel [etc.]: Peter Lang, 2008, 514 blz., €39,90, ISBN 978 90 5201 256 8).

Vanaf de jaren vijftig is door de Amerikaanse regering als onderdeel van een meer omvattend programma van 'public diplomacy' in het kader van het zo geheten *Foreign Leader Program* (sinds 2004 *International Visitor Leadership Program*) aan enige duizenden 'leiders' uit de sfeer van politiek, vakbeweging, media en cultuur en afkomstig uit voor de VS belangrijke landen de gelegenheid geboden enige tijd in dat land te verblijven en een naar eigen inzicht samengesteld programma te volgen. De bedoeling daarvan was (en is) zo begrip te wekken en steun te verwerven voor Amerikaanse inzichten, doelen en belangen bij mensen die in de eigen samenleving invloed konden uitoefenen. Ook vanuit Nederland brachten in de jaren vijftig en zestig zo'n 180 min of meer vooraanstaande personen in dit kader een bezoek aan de Verenigde Staten. Aan de selectie van hen en hun ervaringen is dit boek gewijd.

Het werk is gebaseerd op een goede en informatieve combinatie van uitvoerig archiefonderzoek, een vijftigtal vraaggesprekken met personen die zelf deel namen aan het *Foreign Leader Program* of bij de organisatie daarvan betrokken waren en veel, vooral Amerikaanse en Nederlandse, secundaire literatuur.

Het geheel levert een minutieus beeld van de organisatorische kanten van het programma en de uitvoering daarvan. Vooral in de vorm van mini-biografietjes van de geselecteerden wordt het verhaal uitgewerkt. Een en ander gebeurt tegen de achtergrond van schetsen van het politiek klimaat en de ontwikkelingen in Nederland in de betrokken jaren. Soms geeft dat verrassende doorkijkjes in de Nederlandse politiek van de jaren vijftig en zestig, soms dreigt de lezer te verdrinken in een overmaat aan details die zijn toegevoegd onder het motto 'leuk om te weten en anders wel leuk om te vertellen'.

Degene die niet alleen geïnteresseerd is in de beschrijving van doel, organisatie en deelnemers aan het programma, maar ook meer wil weten van het effect daarvan komt in dit boek echter niet erg aan zijn trekken. Nu is invloedsmeting een notoir moeilijk wetenschappelijk probleem. In de sociale werkelijkheid laat de invloed van één invloedsfactor zich niet van andere isoleren en men kan de geschiedenis niet nog eens over doen met andere parameters, wat overigens waarschijnlijk een zegen voor de mensheid, maar voor de voortgang van de wetenschap betreurenswaardig is.

In het slothoofdstuk gaat de schrijver wel in op de vraag van het mogelijke effect van het Leadership Program. Hij behandelt een aantal eerdere evaluatieonderzoeken en laat daarvan de (methodologische) tekortkomingen duidelijk zien, maar dat belet hem niet om vervolgens betrekkelijk plotseling en zonder veel nadere adstructie toch te concluderen (417): 'From the research and interviews conducted for this book, it is *immediately evident* (mijn cursivering,

PPE) that the Leaders Program in the Netherlands resulted in a [similar] collection of successful outcomes'. Dat is te meer opvallend omdat bij de beoordeling van de geconstateerde alom bestaande tevredenheid dat het program bijdroeg aan het doel begrip en steun te werven voor Amerikaanse kijk op de wereld en belangen, het methodologisch probleem bestaat dat allen die bij door regeringen georganiseerde en betaalde uitwisselingen en bezoekersprogramma's betrokken waren geneigd waren/zullen zijn het effect daarvan als mooier voor te stellen dan misschien gewettigd is – de organisatoren om critici en argwanende belastingbetalers gerust te stellen, de reizigers zelf uit hoffelijkheid jegens degenen die hun tripje hebben betaald. Zo trof het deze recensent dat de schrijver soms lijkt blind te varen op de zelf (over)schattingen van vele van de geïnterviewden van hun gewicht in de Nederlandse samenleving van destijds. Dit alles neemt niet weg dat deze vormen van 'soft power' en 'public diplomacy' toch bijzonder effectief kunnen zijn.

Ook laten zich vraagtekens plaatsen bij het besluit om naast de Nederlandse kanten van het verhaal, waaraan driekwart van het boek is gewijd en waarvoor zeker ook goede redenen waren, ook twee, veel kortere, *case studies* op te nemen van de werking van het programma in Frankrijk en Groot-Brittannië. Voor een internationaal lezerspubliek was dat wellicht interessant (al ontbreekt hier het materiaal uit de vraaggesprekken dat het Nederlandse verhaal mede zo boeiend maakt, en ziet de schrijver ook af van een expliciete en systematische vergelijking tussen de drie behandelde landen), maar de Nederlandse lezer – althans deze lezer – was meer geïnteresseerd en gebaat geweest als de studie niet beperkt was gebleven tot de jaren vijftig en zestig, maar was doorgetrokken tot de jaren daarna, waarin immers internationaal nog veel meer veranderde dan in de wel behandelde periode en met bijvoorbeeld de oorlog in Vietnam, de opkomst van het protest tegen de nucleaire bewapening en de 'nieuwe Koude Oorlog' van de jaren-Reagan ook de Nederlands-Amerikaanse verhoudingen opnieuw onder druk kwamen te staan. Ook voor die periode had het boek een nuttige aanvulling kunnen geven op de al beschikbare literatuur over de verhoudingen tussen Nederland en de VS.

Een derde tekortkoming in mijn ogen is ten slotte het toch wel erg grote aantal slordigheden en fouten – naast de onvermijdelijke zaken die ook een nauwkeurige redacteur over het hoofd ziet – in de spelling van eigennamen in de tekst, de literatuurlijst en het register (bijvoorbeeld 'Partij van *der* Arbeid', Mathieu Smedts, Klaus Voskuil, H. van *de* Bergh, H. Borgensius, Harverkorn van Rijsewijk). Soms worden, voor de Nederlandse lezer verwarrende maar kennelijk uit de bronnen overgenomen, 'officiële' namen in plaats van de algemeen gangbare namen gebruikt, in de tekst en in de lijsten van uitgenodigde 'foreign leaders'. Ook de alfabetisering van namen die met Van of De beginnen is niet altijd consequent, evenmin als het gebruik van voornamen of initialen en academische titels. Kennelijk valt ook een buitenlander die Nederland en de Nederlandse literatuur zo goed kent als de schrijver nog gemakkelijk in alle valkuilen die op dit gebied opdoemen. Dat alles ontsiert

een boek waarover verder zoveel goed te melden valt.

Ph.P. Everts, Universiteit Leiden (everts@fsw.leidenuniv.nl)

Bosma, U., Giusti-Cordero, J.A., Knight, G.R. (eds.), *Sugarlandia Revisited. Sugar and Colonialism in Asia and the Americas, 1800 to 1940* (International studies in social history 9; New York, Oxford: Berghahn books, 2007, 233 blz., €37,50, ISBN 978 1 84545 316 9).

Dit is een opmerkelijk boek. Er is namelijk best veel geschreven over de suikerplantages in de Cariben en ook over de suikerplantages in Zuidoost-Azië maar zelden of nooit zijn die twee takken van geschiedschrijving bijeengebracht en met elkaar verbonden zoals in deze bundel geschiedt. Deze onorthodoxe aanpak levert het inzicht op dat er onverwacht vele overeenkomsten waren in de wijze waarop de suikerondernemingen een eigensoortige plaatselijke elite deed ontstaan in zowel Oost als West. Daarnaast betogen de drie redacteurs dat de conventionele tegenstelling tussen 'oud' suiker in de Nieuwe Wereld (Cariben) vóór 1900 en 'nieuw' suiker in de Oude Wereld (Zuidoost-Azië) na 1900 een vertekening van de werkelijkheid is. Ze vervroegen de caesuur van c. 1900 tot c. 1800 en lanceren daarmee een transitieperiode waarin beide vormen van suikercultuur belangrijk waren en bovendien nauw gelieerd raakten aan het Westers kolonialisme op dat moment. Hiermee maakt deze vrij kleine bundel een belangwekkende bijdrage tot de historiografie van suiker in de wereldgeschiedenis. Dit wordt nog eens onderstreept door een vriendelijk voorwoord van de hoogbejaarde Sidney Mintz die reeds een halve eeuw geleden artikelen deed verschijnen over suiker op Puerto Rico.

Het interessantste hoofdstuk is zonder meer de uitgebreide algemene inleiding, een gezamenlijke productie van de drie redacteurs. Hierin wordt het theoretische raamwerk gegeven, inclusief tal van tegenstellingen: twee werelddelen, twee tijdperken van kolonialisme, economie tegenover cultuur, centrum tegenover periferie (plus nog een betreffende de organisatie van de productie die niet goed uit de verf komt).

De bundel kent een zeker Javacentrisme. Vijf van de acht *case studies* gaan over Java in de negentiende of vroeg-twintigste eeuw terwijl twee van de overige drie betrekking hebben op Cuba, al dan niet in vergelijking met Puerto Rico. Voor de dwarsverbanden moet de lezer naar de algemene inleiding.

Aan de hand van de Engelse suikerplanter Thomas Edwards geeft Roger Knight een indringend beeld van hoe ter plaatse in Pekalongan aan Java's noordkust een aparte nieuwe elite ontstond gebaseerd op suikerbelangen die geworteld was in de inheemse samenleving. Waarom ging Thomas Edwards niet terug naar Shropshire na afloop van zijn contract? Was het omdat hij zijn Javaanse gezin niet kon meenemen en ook niet wilde achterlaten? Deze microgeschiedenis wordt getransponeerd naar een algemeen beeld van elitevorming, wederom in Pekalongan, in een bijdrage van Knight en Arthur van Schaik.

Yogyakarta krijgt bijzondere aandacht. Sri Margana, de enige Indonesische auteur en onlangs gepromoveerd aan de Leidse universiteit, is de moeilijk toegankelijke archieven van de Paku Alam (aanpalende en minder belangrijke dynastie naast de sultans van Yogyakarta) ingedoken om nieuw primair